

***Edlen und gestrengen gnadichlichen
und gnadlichen herr Obernehmer***

[Poročilo Konrada Hanerika o tihotapstvu]

Avtor: Konrad Hanerik

Kraj: Kastav

Datum: 26. februar 1626

Hramba: ARS, SI AS 2/I, šk. 65, fasc. 31, sn. 9

1626 2/2

ODAS
LUDWIG

Wider den Herrn Franzosen, welche den Herrn Oberstmeistern
E. G. H. ein Mann allzeit feldig hat gefordert
Gantz.

Bin die zu vernehmen das geschehen ist, inwiefern
nach, habe ich mit Unterleuten des Herrn, E. G. H. ein
in verfahren zuberichten, wie es der Herr Obrist
des Herrn Carl Prinz von Vindobona, ein vor als
der andern, Qualifikation Contrabant, welche auf
Hastardt und Salz sein einmahl anmolden
dann fruchtlich alle fleys, von dem
gleich als jandt unter dem Jahr, ein vord
frees die der Mattheus Künig als perzik
besten, freies und ein fode sanitatis alpa
frees Künig. Und diese Mann Passay, ein
gefalt man gelanter in der angestrichen vord
es gemeltet Mattheus Künig od perzik mit
welche das einmahl anmolden auf Hastardt
Kunstsalt Künig. Da es E. G. H. de jure ist
zuerst in gefordt mit begeben Künig. Da
man E. G. H. ein bedacht den Offizier auf
loft Künig und ein Künig, da es ein
Künig und ein Künig, da es ein Künig
Künig Künig Künig.

Du sollst nicht anrufen
den Namen des Herrn
deines Gottes umsonst
wie es geschrieben steht
in dem Buch der Propheten
Hör auf den Herrn
deinen Gott
denn er ist ein zorniger
Gott und nicht leicht
erleidet er sich zu
spotten. Darum soll
der Herr sein Name
verehrt werden
in alle Ewigkeit
Amen Ps 138

Ich bin ein armer
Sündner

und bedürftig
deiner Gnade

Christus
für mich

Transkripcija odlomka

[...] Bey dieser gewunthten gelegenheit, meiner pflicht nach, habe ich mit undterlassen khü-
nen, edlen gestrengen hiemit in worheit zu berichten, wie das von Bergut deß herrn Carl Pa-
nizal underthonen, ain weg alß des andren unablassig contrabant, welche auf Khaffer umb
salz ohne ainigen anmeldung bey dem jenigen fillialambts pflegen. Wie dem gleich alß heudt
undter dem dato, ain weibsperson, die des Mathia Vuizikh *aleas Pezikh* dahter, hiehero umb ain
fede sanitatis al hero khumben. Und durch mein nachfrag, die ich gehabt, mir glaubwurdig an-
gezaigt werden, das gemelter Mathia Vuizikh oder Pezikh mit etlichen derseligen benahbahr
auf Khaffer umb salz verraissen. [...]

Komentar

Tihotapstvo na Kranjskem je neposredno povezano s kmečko trgovino, ki je v 14. stoletju začela dobivati pomembnejšo vlogo znotraj fevdalnega gospodarskega reda. V kmečko trgovino so se v tem obdobju začeli vpenjati vsi sloji prebivalstva. Vključevanje podložnikov-kmetov je ugajalo tudi zemljiškim gospodom, ki so v obdobju predmoderne vedno bolj pogosto zahtevali denarne namesto naturalnih dajatev. Kmetje so se tako morali začeti zatekati k prodajanju svojih presežkov, saj so bili precej omejeni znotraj tradicionalnih fevdalnih odnosov. Kupčevati so smeli med sabo in z meščani na mestnih ali trških sejmih. Kmečka trgovina je tako začela prodirati na tradicionalno meščansko gospodarsko področje, kar je začelo razbijati tradicionalne gospodarske okvire in tako ustvarjati družbene nemire med podeželjem in mesti.

Deželni knez je v te napetosti posegel v prid mest, saj sta rušenje tradicionalnih gospodarstvenih razmer in nemir ogrožala njegove dohodke iz komornih posesti. Kmečko trgovino je skušal omejiti na mestne trge in tudi preprečiti prekupčevanje na podeželju, ki je povzročalo odtok davkov. Notranjeavstrijski deželni knezi od Friderika III. (1452–1493) naprej so to skušali doseči z uvajanjem novih in višjih mitnin, z omejevanjem trgovine v določene smeri (npr. tržaška prisilna pot), prepovedmi izvažanja raznih dobrin (živine, živil, še posebej žita, ki se je pogosto uporabljalo za prekupčevanje s soljo), uveljavljanjem sistema bolet, tj. potrdil, da je tovor prečkal mitnico, in podeljevanjem raznih trgovskih privilegijev itd. V 16. stoletju, ko je bila moč deželnih stanov na Kranjskem največja, so bili ti ukrepi še neučinkoviti ali celo neizvedljivi zaradi odpora zemljiških gospodov, ki so bili glavni braniki kmečke trgovine, saj jim je prinesla dodatne prihodke.

Zaostritev ukrepov oziroma povečanje njihove učinkovitosti je prišlo z zlomom moči deželnih stanov na prelomu stoletja. To se je zgodilo v času deželnega kneza nadvojvode Ferdinanda II. (1596/97–1637), ki je najprej leta 1602 in 1604 s patentom posegel v razmere trgovine na Kranjskem. V patentu je bilo definirano, s kakšnim blagom sme kmet poslovati. Ukrep je dokaj stvaren, saj kmetu dopušča poleg prodajanja pridelkov tudi nekatere neagrarne dejavnosti. Toda v praksi so se zaradi različnih nejasnosti glede jezika dogajali mnogi prekrški. Uveljavitev tržaške prisilne poti, ki je predpisovala, skozi katere mitnice mora iti blago, je bila eden izmed glavnih vzrokov za naraščanje primerov tihotapstva. Sistem nadzora prometa se je ves čas izpolnjeval s postavljanjem dodatnih mitnic in uvajanjem sistema bolet. Bolj »podjetni«
trgovci so se seveda želeli tem omejitvam izogniti.

Za zgodovino pisje pozitivna plat pa je, da sta povečana centralizacija in zaostreni nadzor povzročila tudi več dokumentiranih primerov poskusov tihotapstva, torej več virov, kakršen je odlomek v tem poglavju. Odlomek iz poročila prikazuje nadzor na nižji ravni, na ravni upravnikov in ovaduhov.

Pred branjem je treba omeniti, da se nahajamo na trgovski relaciji Ljubljana–Reka in da je dokument shranjen v škatli, ki vsebuje dokumente iz Bakra. Luka Bakar je bila za tihotapce, ki so izhajali iz kočevskega, ribniškega, poljanskega in metliškega gospostva, atraktivna izbira, saj so se tako lahko izognili trgovskim pristojbinam v Reki. To dejstvo je v luko privabilo tudi veliko število beneških trgovcev. Konrad Hanerik, ki je bil najverjetneje upravnik v Kastavu, zadolžen za nadzor prometa, poroča, da so podložniki Karla Panizola iz Bergutta, najverjetneje gre za današnjo vas Veli Brgud v bližini Reke, skušali tihotapiti sol iz Khaffra (nejasno, za kateri kraj gre), tako da so se izognili mitninskim postajam. To so ugotovili, ko so izpraševali ženo osumljenega tihotapca Matije Vujčika, ki je na urad prišla s *fede sanitatis*, tj. potrdilom o nekužnosti blaga, izdajano v časih, ko je prihajalo do izbruhov kuge. *Fede sanitatis* so zelo verjetno skušali uporabiti, ker je leta 1625 na Kranjskem in Štajerskem izbruhnila kuga. Nato je omenjen še kovač iz Lož, ki je kot zaupnik ali ovaduh spremljal dogajanje.

Epiloga te zgodbe žal še ne poznamo. Na koncu Hanerik omenja, da je slišal, da davčni urad v Reki pogleša nekaj robe, a več o tem da ne ve.

Klemen Bergant

Literatura

Gestrin, Ferdo, *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem* (Ljubljana 1972).

Gestrin, Ferdo, *Slovenske dežele in zgodnji kapitalizem* (Ljubljana 1991).

Karaman, Igor, *Privredni život banske Hrvatske od 1700 do 1850* (Zagreb 1989).

Kosi, Miha, *Potujoči srednji vek – Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem* (Ljubljana 1998).

Panjek, Aleksander, *Od kmečke trgovine do integrirane kmečke ekonomije, preživetje in podjetnost – Integrirana kmečka ekonomija na slovenskem od srednjega veka do danes* (Koper 2018) 15–50.